

ԱՐԱՐԱՆ

Դ. ՏԱՐԻ. ՀԱՐԱՐ 29. 1851. ՄԱՐՏԻ 31

ՊԵՐՍՈՆ

Բարձրագոյն Կառավարութեան բարեկարգութեամբ՝ Պատրուշիկ Սերոբէկ Տէր Բաղդասարեանց Արքայութեան նշանակեցաւ Կառավար Բարձրակալ. 1851 Վերոյ՝ 1. Գործակից Կնեադ Լեւոնյանց Բարձրակալեանց Կառավար Սահակի Օսեդանտէր. Կեղծոյ Բաղդասարեանց Կառավարութեան զխանաւան զբաղելու իշխանեանց Եղաւ. Արմենոյ Բաղդասարեանց Կառավարութեան Բարձրակալ. 3. Բ.

Պատրուշիկ Լեւոնյան

Օրին յաջորդութեան, որ Գ. Ենեալ Արեւիկ Վերոյ՝ 20 Եւրոպայի դատարանի կատարեց, Եւրոպայի զորք տալու հաշար հաշի, զոր թոյլով յարձակեցան Ռուսաց զորաց վրայ, Վերոյ՝ 27. Բաց տալով կատարած կերպով՝ սխալեալ փոխան Ռուսաց զորաց բաժանութեան՝ խրեաց տունները, որ միւս օրը Վերոյ՝ 28. երբ որ Գ. Ենեալ Կործակիկն դնաց անտառը կտրելու, համարեան՝ թէ մէկ հատ Չալան չ'երեւցաւ. Կատարի կարակցը՝ որ մեկեց համարեան թէ երկու անիս, իսպառ լլացաւ. և թշնամեաց զօրքն յեախն յուսահատութեան մէջ լինելով, սկսել են ջրով. Կայնա ճոյրագոյն յուսահատութեան սրտմտն էր Եւրոպայի ամբողջ աւերումն, որ մեծ տխրատու թեմէն էին շինել, և համարում էին խրեանց յեախն վատահարում. 3. Բ.

Երկրորդ

Այսօրվան խառնուրդ երևելի է Լազարապետներու մէջն, որ է Պա-
տարիք, 1851 Յունիսի 25 մասի է Գորիշի Պատարիք քաղաքը, և այս
հետեւեալ ծիծաղելու բանն է արեւ. Գորիշի Պատարիք մէկ փոքրիկ
քաղաք է, ունի չորս հազար հոգի բնակիչ. քաղաքի շրջա կոչին
չընտրատում է բարձր պարագով. և ունի երկու դռու. Յունիսի
25. երեկոցեան ութ ժամուան, բոլոր քաղաքացիքը՝ կէս մի գնացել
էին թէատրոն, և կէսն իւրեանց տներումը հանգատացած էին
թէատրոնումը յանկարծ երևեցաւ. Պատարիք Լազարապետը,
մէկ քանի հաւ ընկերներով, և բարձրաւայն օտայ. Քաղաքացիք
տեսէր՝ այս երկու բանայինքը, որ ձեր քաղաքի երկու գետերու
բանայինքն են, և իմացէր որ գուք այժմ մեր ձեռումն էք. ինչ
թէ կամ ձայն հանէր կամ փախչիլ կամեաւք, կամ ընդգիծանալ
կամեաւք. ձեր քաղաքի ցորը բոլորովին կապել ենք. այն ասն տե-
րերը, որ թէատրոնումը չեն, տանք կապել ենք. ձեր փրկութեան
հարն այն է, որ ես այժմ՝ ձեզ մէկ մէկ ձայն կուտամ, և դուք մէկ
մէկ կուգոյք իմ առօր. ձեզ իմ ընկերներու հետ կուգարեիմ՝ ձեր
առնը, ինչ փող կամ ոսկի արծաթ որ ունիք ձեր ձեռով կուտոյք
և ձեր գրուիք կազմովն Այս ասաց ծոյէն հանդի մէկ ցանկ և
սկսաւ մէկ մէկ անուեր տալ. Աւ մտուեր որ տալիս էր, նա խօսք
աթոռէն վեր էր կենում, և գնում էր ուսուցչի մէկի հետ իւր
տուն, ունեցած չունեցածք տալիս էր այն ուսուցչի ձեռք, և քե-
րում էին թէատրոնումը կիտում էին խոյ մնացեալները միմեկին
գալիս թէատրոնումը, և ինչ որ մատանիք, ժամացոյց, շղթայ, կամ
մէկ այլ ինչ զարդ տեսնում էին, այն էին հաւարում:

Երբ որ գնացողները դարձան, և ինչ որ կարողացան յախշտակել
յախշտակեցին, մինչև 100,000 Դրանկի ապրանք և փող ժողովեցին,
և գնացին Լազարապետը մինչև 400 հոգի էին. P. H.

Բրիտանիան կամ Բիւրեղեան (Ելլաթ) Լազարապետը որ յորան
քաղաքի մէջ համաշխարհական տեսարանի համար շինուած է, հա-
մարեալ թէ աւարտել է շինութիւնը, և ժողովուրդը գնում են
միշտ տեսնելու. Երս մանկու գինն է հինգ շիլլինգ (1,60 ֆուլ-
պէս) իւրաքանչիւր հոգւոյ համար. Օրը ինն հարիւր յառան աւար-
տած է և աւարտուած միայն տեսնելու եկողներէն Մայիսէն մինչև

Գաւիւն՝ Լճաշոն քաղաքը կռուան՝ այս տեսարանի տեսնելու համար՝
երկու միլիոն օստրականեր, և հինգ միլիոն Ենդիսացիք։ Եւսեօթը
միլիոն ճանապարհորդները երկու անգամ պիտի երկաթուղիներով
անցուդարձ անեն։ Եթէ խրուածիչիւր ճանապարհորդը այս երկու
շրջիկով, կ'ընցանայ չորս միլիոն երկու հարիւր հարար ֆունդ
տարիկին Բ. Մ.

Սուրճի համ Եւսեօթը

Սուրճի (խաւէի) գործածութիւնը՝ հաղար տարի կոյ՝ որ Եւսեօթ
լեան երկրումը դանդաղ է։ Պարսիկը 875 թուին համարեալ թէ տ
մենեքեան գործ էին անում Սուրճը։ Յետոյ Տաճիկները ստիւնցան,
Եւսեօթ Օմարին, որ 1238 թուին արարեալ էր Սուրճի տարիքը։
Եւսեօթ Քաղի պատմաւորը ասում է, թէ Սուրճի գործածութիւնը
Եւսեօթ երկիրը մտել է տան և հինգերորդ դարու մէջ, երբ որ
Եւսեօթ Սուրճի Գաւիւնին ճանապարհորդութիւն էր անում Պար
սիկ աշխարհումը։

Սուրճիան Աշխարհ Եւսեօթուր առնելն յետ 1517 թուին, Սուր
ճի գործածութիւնը բերեց Սաւանդ ուր 1554 թուին կային Սուր
ճաւանք (խաւէի) Գերմանացոյ միջին առաջին Եւսեօթուր բախիչ
Եւսեօթուր Սաւանդիւր՝ 1573 թուին Հաւանդ քաղաքի մէջ տեսաւ
Սուրճաւանքները և սովորեցաւ Սուրճաւանքի Պարսու տէր Սաւանդ
կար ժամանակ Սաւանդ կենացն յետ, երբ փրադարձաւ Սուրճ
տիկ, 1645 թուին, Սուրճաւանքի շինեց Սուրճաւանք Եւսեօթուր
առաջին Սուրճաւանք բացեց 1652 թուին Պարսու Սաւանդ 1659
թուին Սուրճաւանքի կային Սաւանդիւր քաղաքումը։ 1672 թուին
Փարէշ քաղաքումը։ 1679 թուին առաջին Սուրճաւանք բացեցաւ
Հաւանդ քաղաքումը։ 1689 թուին Սուրճաւանք քաղաքումը, և
այլն Հաւանդ տարի անցնելն յետ Սուրճը դարձաւ հասարակաց
գործածելու բնակիչը Եւսեօթուր երկրումը՝ որովհետեւ 1783
թուին երկու երկրի բախիչ Պարսու փրանկը գրում է, թէ այժմ ամեն
բնան գործ են անում Սուրճը։

Սուրճը կամ խաւէին սկիզբը շատ թանկ էր։ Փոխելը կամ
գրանցեցն՝ 35 ուրբի արծաթէ փանորոց միայն հարուստը էին գործ
անում, կամ դեղորսից մէջ էին տալիս։ Տան և եօթն դարու
սկիզբն դեռ եւ Սուրճը իրար դեղ էր համարում։ Սուրճի ծառի

հատիւր առաջին անգամը դրեց Ճանապարհորդ Պրոսպեր Լեմէյը, որ տեսել էր այս ձառէն մէկ հատ Եղեղատոս մէկ պարտիզի մէջ և գրել էր նորա միայն մէկ օտտի ուղղաւթիւնը տաանց ծաղիկներու կամ օրտոյններու: Բայց այս Խաւրճի ծառի կերպարանքը նկարեց առաջին անգամ 1713 Թուին Քիւնիկ:

Հարանդայի Զան Զորին՝ 1690 Թուին Լեւոքիայէն մէկ Սուրմի ծառ տարաւ Եղեղ կղզին Լաւ կղզիէ մէջ շատուցաւ և նոցանէն 1710 Թուին տարան Լմանքաւ, ցերեմոններու մէջ տրեկեցին և բաղմանդուցին և ոյն սեղէն՝ տարան Երզրայի հարստային երկնները: Հարանդայի որ փոյց տարան Սուրմիում: Գաղղիայից 1720 Թուին տարան Սարալինիկոյ կղզին: Եւստին էր Գեկկիւ, Գեկա մէկ Լաւորին՝ 1722 Թուին առաջին անգամ տնկեց Կալին Երկրումը: Սուրմիան մէկ բոնի ծառ տանելով: Լին սեղէն զինի ժամանակաց տարածվեցաւ Լեւոնոն Զաղաստանի և Երաղիկայի կողմերը:

Երկու Գեկեմանտան:

Մահ է, որ եհատ զիմ կենաց զԵկէ,
Ընկ զիս հոյապաւ յոյս տապան անել,
Մեղանց յոյս որ նս միւս անտղէլ,
Խիսէ մեղ, նմա չէ հետը յաղթել:

Որ է, որ ջանիւ հարուածով մահաւ,
Որ կարաց նորուն կուլ ընդդէմ զօրու,
Կա խէ բիւրուոր զոհս յառին պահու,
Զհայի ի փնջակ մեծի և փոքու:

Սոյ ոյր ո՛չ կանուխ ի մահ պատգատին,
Կամ կարմնն ինքեանց զաշնակցիլ բաղկին,
Մահ նկուն առնէ զաշխարհ գլխովին,
Լայցէ և բոլոր հանդոյն ստաւերին:

Սրտով են լի մեր փառք, յարգանք, պատիւ,
Սո՛ւտ է բնաւին ուշտարհ իւր լիւ,
Դադարեալ կենաց ճախողակ անիւ:

Պիպէ վերջ նային միտ վայրկենիս:

Եհաս ինձ դառն այս խիտ ժամ որ հասի,
 Սեղեցոյ 'ի փոք մահաւ անմահի:
 Եսողես ամենայն զիւրիս 'աղառի,
 Վայ որ զայս վերջին զորէ ո'չ խորհի:

Սողես անցաւոր և դու իջրու զիս,
 Երբ հոցէ րո ժամ՝ մահաւ յաղթիցիս:
 Ե' յաւար 'ի փառադ, յանցաւոր բարիս,
 Օ որս գաեր, թողցես սրտոյ յաշխարհիս:

Ս' զէն . Օ, անբարեկամ:

Դասարկայունութեան Բանիւնդ:

Բանիւնդ ուսումն տալը՝ պէտքէ հեշտացնել սցեքան, որ կարողանան մանկուիք սցառահառն աղատ մնալ այն դժուարութիւններէն, որն որ կրում էին շատ հարկւորաւոր տարիներէն վեր. և փորձապետներն պարտաւոր են այնպիսի դասաւարտութեան եղանակ (սխալ է) դնել, որ առանց սցլացլութեան հիմաւ լինի՝ բնութեան օրէնքի վերայ:

Տարադրութեան մոմէնները՝ հանդուրժիւն էւնին Պիպէր ցերեկ այս մէքեանները. աշխատումն, և ուսեալ մարդոց հեղինակութիւնները շատացնումն, և մէկրկէկու յետեւ հանումն նոր նոր սորվեցնելու ձեւեր, ֆորմիլէր Վշխարհ ջրհեղեղի նման լլցվել է՝ ուսումն օտքելու, կանոններով, միծոցներով: Եւս սովեն մէկ մեզուները ունին իրանց համար՝ սեպհական գերադանդութիւն կամ պահաւորութիւն: Եւթի՝ մարդ կամենար այն տմեն մէկ ձեւերը եղանակները սորվել, և նայանի մէկ հաս կուտարեալ եղանակ շինել, պիտի լինէր մարդկային կարողութիւնի վեր բնն, և մարդկոցին գործոյ միջ՝ անհարկն ձեռնարի:

Եւրոյ թէ կամենում ես մարտը և սրտը ջուր խմել, մի՛ առնալ ջուր մեծ մեծ գետերին, այն մեծ գետերի ջուրը պղտոր կ'լինի, որովհետեւ շատ դործածող կան գնո խառնի սղլիւրի մօտ, որ դուրս է դալիս ասիւրի քրիստոսեան երակէն այն տեղէն ջուր առ, և

ճարտար կ'զգագնաց:

Այնպէս. մի մեծագոյն, որ դու ևս մէկ ժամանակ երեքոց էիր. քո պաշտօնը կատարէ մարդը խղճմանքով. հետեւորութիւն արած, որ քո մատուց աշակերտները՝ թեզ սիրեն, և նոցա իրանի կ'սիրեն. Ար ձեռքին է նոցա քաջաբերութեան տղահայր և մարդը միջոցները. առաջ պիտի ճանաչես քո աշակերտաց բնութիւնները. դու պիտի առած ուսանիս սոս բանը, որ ապա կարողանաս նոցա ուսուցանել. Այնքէ դու սցիւնն քաղաքացի էիր, որ քո երեխայութեան ժամանակը պատահել էիր լաւ վարձատրեալի, ուրեմն դու պարտաւոր ես միայն նոցա նման լինել. Այս եթէ քո վարձատրեալները լաւ չէին, պիտի նոցա սխալմանքին վախճիս:

Ար աշակերտաց վերայ ի՞նչ հարկաւոր է՝ որ ցոյց տաս մեծա մեծութիւն, կամ մեծագոյնութիւն. եթէ նոցա քեզ չտի իմանողին, չէին լինիլ աշակերտ. ուրեմն քո իմանալու, և նոցա չլինանալու պատճառաւ դու չ'պիտի նոցա ոտքի տակ անես, թէ չ'գիտես, ան պիտան ես, և այլն. այլ քո բերնէն դուրս եկած խօսքերը պիտի այնպէս չափաւորես, ինչպէս որ քո աշակերտաց բնութեանցութիւնն է պահանջում. ի՞նչ օգուտ է, որ դու խորատառնական ձեւքով նոցա զարմացես, և նոցա ո'չինչ չ'սորվորին. Այնքէ յանդիմանութեան արժանի գործ գործած լինին, պիտի նախատնիքը կակուզ լինին. իսկ թէ գովառանութիւն պիտի տաս, բաւերը և բոլոր բանը պարզութեամբ լիքը և առանց շաղկապութեան:

Այնպէս. պիտի ցոյց տաս ուսմանց գեղեցիկ պատկերները, հասկացես՝ թէ գիտութիւնը որքան գեղեցիկ և շահուէա լոտն է. և նոցա շուտ կ'հասկանան, թէ գիտութիւնը Աստուծոյ պարգև է, և կ'սիրահարվին ուսմանց՝ գիտութեան համար, և կ'հետեւին ուսումնաւորութեան. այն պատճառաւ, որ ուսմանց տէր լինին, և այն ուսմանց տէր լինելու պարճութիւնը ունենան, և ո'չ թէ մեծագոյնութեամբ միայն առնին թէ գիտեն. Սորվեցուր քո աշակերտացը, որն որ քո դաստիարակութեան են յանձնած, որ մտածեն, դաստիարակութիւն անեն երբոր մէկ բան հարցանելու լինիս, ժամանակ տուր՝ որ մտածեն, և մտածելէն յետ պատասխան տան. այն ժամանակ՝ քո պաշտօնը քեզ համար կ'Թեթեւանայ, և դու կ'առանաս այն երեխանց շնորհակալութիւնը, նոցա ծնողաց որհրութիւնը, քո մեծաւորաց և իշխանաց յարգը և պատիւը, և այն հացը՝ որով դու կ'երակրիւմ ես, կ'լինի քեզ համար մշտնջենաւոր և արդարութեան փառատի:

Իմ կարծիքով՝ որովհետեւ խորաբնուէր հմարտն այն է. որ ես

յարգանքս զայնքն զանապատն զայնքն արանքն ուշադրեալս, զիսկեմէս զիսկեմէս
 Եւ զիսկեմէս Եւ այսպէս համարեալ թէ անկարելի է, և մենք չենք
 կարող մնալ կերպարարել այս ճանապարհը, և այս առաջ տանիր
 Եւ եթէ ուզիլ ճանապարհով երթալ զժուար է, դանկ այն է
 զանակը պիտի ընտրի, որն որ սակաւ կ'ընտրուի այն ուղիւ ճանա-
 արհէն, և այն ժամանակ մեր երախտիքը կ'ընի աւելի, և մեր դոր-
 ծոյ արդիւնքը հաստատուն:

Առաջին պայմանը, որ անշուշտ հարկաւոր է ուսումն տալոյ հա-
 մար, այս է. որ վարժապետը իմանայ օգտակար պիտու լինելու և
 կարողանայ աշակերտաց աւանդել այն ամենայն, ինչ որ ինքը դիտէ:
 Երբեքնեւ ժամանակը վարժապետի առաջին խօսքը պիտի մնա-
 ղաւ աշակերտաց միտքը դրուել, և նոցա համար հասկանալի լինի,
 որ աշակերտը չ'հասկանալով չ'ամենցին: Այս նպատակին մենք այն
 ժամանակը կ'համարենք, ինչ ժամանակ որ հետեւնք, որ աշակերտաց
 համար այն ուսումն լինի քաղցր, և անորժ. երբոր մենք այն երե-
 խանց մարին կուտանք հանդատութիւն յառաջագոյն, քանի որ նոցա
 միտքը չէ սկսել դադարել, յոգնիլ: Երբ որ սկսու աշակերտի
 միտքը դադարել, այնուհետեւ վարժապետի ամենայն հետեւողութիւնը
 և ձիգնը անպիտան է և անօգուտ:

Երկրորդ պայմանը՝ ուսումն սորվեցնելու ժամանակը, այն է, որ
 վարժապետը իմանայ այն հնարքը, թէ ինչպէս պէտք է ուսումն
 տալու սակաւ սակաւ մեծացնել. որ առաջի անգամին աշակերտի աշ-
 քին սորվեցնելու ուսումն չ'ընել մէկ զժուարին քան որովհետեւ
 երբոր սորվելու ուսումն աշակերտի աշքին զժուար երևի մէկ ան-
 զամ, այն զժուարս թիւնը աշակերտի սրտի քաջութիւնը կ'կորցնէ,
 ու պէտք է վարժապետը փոքր փոքր բանաց աշակերտի աշքի առ-
 ջըր ուսման առարկաները, որ չ'ընել թէ յանկարծ զժուար բաներ
 ասելով՝ աշակերտին վախեցնէ: Այս կապը՝ թէ ինչպէս պիտի
 վարժապետը պահէ, մէկ մէկ իւրաքանչիւր ձեւերու փոփոխութիւն
 ներով՝ գրեւ ճամարեալ թէ անկարելի է բաց վարժապետը
 կարող է դասաւանդութեան ժամանակը ինքը յղին: և այն շաւի-
 ղով երթոյ:

Ու լեզուն կ'ուզէ լինի, որ առարկայն կ'ուզէ լինի, կարելի է իւր
 պարզ տարրերուն մետ տանել. որովհետեւ այն գիւրին հասկացնելու
 սկզբունքն, որն որ աշակերտի համար հեշտ սովորելու է. և դա-
 աստուութիւնը այն տեղաց սկսիլ: Արժապետը շատ անգամ կ'ըն-
 ծու է թէ արծուային թեւերով թռչիլը աւելի փառք է ո՛չ:

եթէ սակաւ ինչ վաղճապետի թեւերս. թուրքը ստնձփի, և վախ
կտաւ աշտկերտի ընդունակութիւնները քաջապետութիւն դաննն, այդ
նպատակին հասնելու հարցը կ'հնչումանայ: Ի՞նչ որոշուեալ է կարող է
ընտրել այնպիսի միջատահման ճանապարհ, որ ոչ աւելի օրոտը ընթաց
լինի, և ո՛չ աւելի դանդաղ: Պէտքէ սակն կերպիւ ջանալ, որ
ուսման եղանակը (մեթոդը) կատարելապէս նման լինի այն բաժնոց
կան զորութեան. որն որ մենք տեսնումենք բնութեան: Գիթթման
մէջ: Բարեկարգով վաղճապետը իւր հետևողութեամբ կարող է որ
դիմուտը պատկ ստանալ:

(Հարաւորութեան շեղում)

Հարցը մէջ դրած յատուցողութեան համեմատ

Բախ անունն Բմախա Հարցը Թաղաւորի անուամբ կոչուեցաւ,
կ'անն Գրամիւր և Հարաւորութեան Գրամիւր և Բմախայի անունն
դուրս եկաւ: Բարաւա՛ Բարա՛ զեղեցիկ Հարցը Բարաւորութեան անունն
կոչուեցաւ: Երասի գեար՛ առաջ Գեհն կատարէր, և այժմ ևս Բարա
զոյ մէջ պիտէ և, Երասայ անուամբ կոչուեցաւ: Բմախայ
ծովն, կամ՝ Գեղամիւր ծովն Հարցը ինքնանայ անուամբ ոչսպէս կ'առփի
այլ տաճիկը Գեհնայի կոտն:

Մեղրաման սպիտակոյնեւ Հարցը ազգէն առաջ Բարաւ և Բա
թորիկուն գտաւ, երբոր տեսաւ թէ բնական սպիտակ մամ կոյ
խորին Բարայի կողմն՝ օր ծառէն կ'բուսանի կամ կը կոթի:

Ծառիկ պատուատուն, (փխխինգն, աշտմիւր) կամեն թէ Հարցը
պզի մէջ սկսեցաւ նախ առաջ: Մէկ քաջանայ Հարցը՝ անունն
հեր Ենոք, Սարաւայ կողմէն պատուամ՝ եր, թէ Գարեհայ ազգիկ
մէջ զբաժ սոյ խորհրդն, Բարաւ մէջէն՝ պատու զբնական... ազգին
մէջ... Էրա... անխոստարիւն... լեւոյ շարտաւ՝ երբ... հարաւոր
և այլն. մատուր ցոյց են սալիս, որ Բարա Գրեհոր Գարեհայոյ
ժամանակն այս ծառիկ պատուատուն զիտին այն դատուի բնակիչն,
և թէ խիստին բանը ազգիկն, հեռ սկսեալ ող մեկնութիւններ են,
խկապէս այն կ'ընդհանրեն:

Բարաւ և Գրեհոր առաջին տնգամն Հարաւորութեան է անկամ՝ Բա
կուտի տառցեալ տեղումն:

Բարեւան Բարեկարգոյ ժամանակն յայտնի էր Հարաւորութեան մէջ:

որովհետեւ խորհուրդայ տաղերու մէջն կոյ սարկելում բառն. և
սարկելումն որդն՝ շերտմն՝ ծանօթ էր Հոյոյ. ի հաւանն զիտէին
սորա գործածութիւնը, բայց եկեղեցւոյ գեւատուց մէջն զգուշութիւն
էին պահում, որպէս և ազնիւ. Կազմուաց ծովմն, մինչև ժողովք
Հոյոստանայ վնդեց թէ ոչ ինչ պատասխան է հարգան՝ է պիւն: Սե
սարսն սլաղազանին բուռ է, և յետոյ է մտել մեր լեզուի մէջն
Լատի երեսում է, որ սարկելումն Հոյոյ ազգի գիւտ է, Հոյոյ աշ
խարհի բերք է, որպէս և թիթիւնն և խը որդն: Իսկ Ժողանախա
Հոյոյ աշխարհէն պանդխտացելոյ է այլ երկիրներ, և այն երկիր
ներէն միւս անգամ անունն փոխած՝ կկել է Հոյաստան:

Պանեմն իսկ Հոյոյ երկրի բերք է, և Հոյոյ ազգի գիւտ և
գործածելալ:

Իրպէս սարկելումն և կանեմն, նոյնպէս և բամբակն Հոյոյ եր
կրի և Հոյոյ ազգի գիւտ է, տարած այլ երկիրներ, բայց և այնպէս
անունն միշտ պոյնել է, բամբակ, բամբախ, բումբաղ, բումաղ,
և այլն և այլն:

Ղըմշն, որ է սրգն, կամ սրգան կորմիր, մինչև ցոյժմ ևս
Հոյաստանի մէջ գտնուում է, և անունն կոյ նորեկի մէջ. պէտք է
համարենք՝ որ ընտան Հոյաստանի բերք է, և գործածութիւնը
Հոյոյ սպիւն գիւտ. և անունն իսկապէս Հոյերէն. որովհետեւ կարմիր
ներկ գանուպան ու եւակ գանուաւմն Հոյաստան, թէ տնկական, և թէ
հանրային զանի գոյնն երբ որ տեսն, կամեցան որոշել այլ կարմիրներէն,
և ասացին՝ որդան շաւմը, իբր թէ՛ կարմիր ներկ յորդանայ ձիւնալ:

Լապէս է և ծովա. ծիրանին, որ խեցեմորթի արկանն է շինած.
Թեպէս ասումն թէ փխրեկեցեոց գիւտ է, կամ լաւ ևս շան
գիւտ. բայց հաւատին այն է, որ Հոյոյ երկրի և Հոյոյ ազգի պտուղ է:
Եղանն միշտ կարծել է տալիս, որ Հոյաստանն է գնացած
Հոյկաստան, և ապա Հոյիկ (ինքիւոյ) անունմ տարածված: Եւ լէ
զարմանք. Հոյը շատ առաջ ծանօթացան Հոյկոյ և շինողոյ քան
թէ ոչ տարբ. Եւ լեզուի բառն իսկ Հոյերէն է. և ցոյց է տալիս
իրի նախատիւն, լեզի, լեզակ:

Խազառ, կամ տակառ, կամ քթոց, և զամբաղ, գիւտ է Հոյ
աստանի, և Հոյը միշտ քաղաքաբ էն ի շինել նոցայ:

Մազն Հոյոյ բոլորից գիւտն է, և օւղական գործ նոցայ. նոցա
մն տանիքեան սորվելն և գործեն անում:

Պարն Հոյաստան օկիղն եղաւ. կարաւ Թուրոյ մանգոյն սորվե
լան, և անունն շրին կարաւ, կամ կարաւել, այսինքն կարաւ պէս

մանդալ, Թուշտիւ, նազով քայլել, իսկ պար աստեղաւ, երբ բաւ
 մութեամբ սկսան մեկզմէկու ետեւէն մանդալով կտրաւել. և այն
 բանէն դուրս եկաւ պարաւոր, պարակից, պար անոնու, պարիւ, որ
 յետոյ այլ անուն ևս ստացաւ, երբ սկսան շուտ շուտ պարել, շուշար,
 պարիւն շարժապար, կամ շուտապար Երբ սկսան պարի հետ զանգան ձայ
 ներ հանել, և այն ձայնի երանակաւ պարել, աստեղաւ յուր, որովհետեւ
 ձայնն յոյս է տալիս Թէ ինչպէս պիտի ստցն, ձեւքն, զլուին, մար
 մինն շարժէ, կամ մատաւնքն ինչպէս պիտի բռնէ, և մատաւնքն ինչ
 պէս պիտի բռնողներն, զանգակներն խփէ: Երբ սկսան պար դալու
 ժամանակն այլ ծախ ասլ, կամ տագնորով պար դալ, աստեղաւ
 կոցիթ, որոյ առաւել Թուշտիւն կամ ստաւաւն աստեղաւ կայտաւ
 կամ կայտաւ, և պարեկոյն աստեղաւ կայտաւ որոյ ազաւապու
 Թիւն է Գաղղիացոց կայտիւ. Թէ և յորակն եւ հանում:

Բղիւսն Հայաստանի և Հոյոց գիւտ է. Թէպէտ Աստուածա
 շունն՝ Բաբելոնի և Բաբելացոց է ընծայում. Բաբելացիք աստցն
 եկալք արկյուր ազիւտ Դորա աւառն՝ զիսէին՝ Թէ այլեւս կարելի է
 շինել. Երբ որդւոց յայտնի էր Սոլոմոն ասլ, երբ ասի կարէն ասլ
 դանկեղաւ, ասի սնունն գրին կոյր, պարիւն կոյր կամ կոյ բացեալ:
 Այն սկսան հատանել, իւրաքանչիւր կողմն Թէ մեծ և Թէ փոքր
 աստեղաւ աղիհիւս, ոցանք հիւս, հատոր, կողմ, բեկոր ասլ, աղիհիւս
 շուտով աստեղաւ աղիւտ Սոփորովիւն էր ՚ի սկզբանէ աղի հիւս
 կարել շորեք անիւնի, քաւակուտի Խաւքանչիւր որ կարումն այն
 սոյն, և այն աղի հիւսն շարում էր մեկզմէկու վերա, կարելի է Թէ
 իսկ այն աղի կտրած տեղն՝ այն հիւսն մեկզմէկու վերա դնելով՝ ասն
 նման էին դարսում. կամ արեւն կամ անձրեւն պահելով: Այն
 հետեւ պնդիտի քաւակուտի սոյն աստեղաւ աղիւտ. Յետոյ յիսէն ևս
 շինեցին վանս պիտոյի պնդիտի յոյս անկիւնիք. և այն անունն գրին,
 երբ աղիւտի նման Օր լուս օրէ այն անունն աղին հեռացաւ, յեկի
 վերա մնաց. Երբ Թառունքն նոյնն միտք բերելով ասն, եկալք
 արկցաւք ասլու, որ յեկի կամ նաւթի և յարդի շարակից՝ աղի
 հիւսի ոյն քաւակուտի իջմիներ շինենք. և այն Այլ գործածութիւն
 Հայաստանի պիտի վնէր իսկ և իսկ զինի ծրհեղեղին որովհետեւ խաշ
 նարածութիւն գիտիւն. և խաշանց համար աղն միշտ հարկաւոր է
 ու իւրեանք և ոչ իւրեանց միտն ասանց աղի կ'մնայ: Եւ Թէ մեկ
 տեղ աղ կայ գետնի տակն, խաշնք իրանք կ'գտնեն Եւ սոլ քան
 ու Թէ աղի համն է յոյս-տալիս, այլ նշանակութիւն ունի համեղ,
 քաղցր, աղաւ, օղաւաշ, աղանի, աղբիւր, սղերս, և ոցն և այլն, վան

համ բերերոյն այնպէս կոչեցաւ.

Վաճիկարդէն իւրապարտոյ թիւն Հայաստանի քաղ է ասկում,
դուցէ թէ լեզակի օրաժամաւ է:

Եւ շինեին Հայաստանն սկսաւ զյովհետեւ Նոյնայ տաղան ի օրի
նական ունեին ասցենեհին. քաղ ասաջ լաստ կամ լաստախոյտ (ասէ)
շինեցին, և յաղտ նաւ, կամ նաւակ (գլխի) Նաւապարտ բառն, որ
ասուանն թէ Հայկայ օրդւոյ անունն է, հաստատում է այն դրաւ
թիւնն. և երբ ամոյ անուն է ցոյց տալիս, նոյնպէս նշանակում է նաւ սար
քերց, նաւ. զարդարերոյ ժամանակ, դուցէ՛ թէ յիշատակ էր Նշի
նաւ մտաներոյ, կամ նաւէն, տապանէն դուքս դալոյ, կամ նախն
տապանին ուխտ երթմալոյ, կամ լոկ ողջեւութիւն ասաներոյ. Եւ շին
շատ լեզուաւ նաւ է ասկում, յայտնի է՝ որ Հայոց աղբէն են սորված:

Օտրուեստ դարձերոյ պրուտո նախ ասաջին Հայք ծաղիկ ցուցին
ի ի խոնոյ, և ի Հայոց ուսնոյ՝ այժմ Հայրէք գործեն. Ղշի խոաւ.
հատար Ե. երես 43:

Բայց ասաջին Հայաստանն շինեցաւ Նոյն ժամանակն ևս քա
ղաք պիտի եղած լինի. Եւսիւռան, սրկուռի, մարանդ՝ քաղաք էին,
մեծ կամ փոքր՝ յայտնի է. միայն քաղաք ասուեցաւ երբ մէկ քանի
գիւղ միտարկեցան. Սիրք ևս քաղաք են ասում, որ քաղաք բառն
սղաւաղեալն է:

Երկրապարտութիւն և խաչնարածութիւն ջրհեղեղին ասաջ ևս
կային, գինի ջրհեղեղին Նոյ և իւր որդիքն ևս զիտէին. սոկեղալն՝ որ
Հայաստանն էր, որպիսի կենդէանց, տուն շինել, խրճիթ հիւսել,
և այլ պոսիսի. հարկաւոր բաներ. կով կթել, գինի քամել, պանիր
շինել, ևզ հանել, կրակ փաւել, երեխանց օրօրոյ դնել, հարկաւոր
հաքուտ կարել, ուտելու համար միւսկ, կամ բանջար, կամ խոտ
ժողովել, բրուտի շնուածքներ հնարել, և այլ այս պիտի իբր, առանց
որոց մարդս չէ կարող ստրիլ, կամ շատ դժուարութիւններ կու
քալէ, բոլորն Հայաստանի գիւտ է:

Եւսիւռանիւն:

Մահաշունչ աշխարհ իսկին:

Ղիւազումար հեռ և նոխանձ հոգեդաժան,
Սաստկարորբոր բոցախաւեալ գերթ փառարան,
զիւղենի ոյրէր պրոյս որդարութեան,

անհետ գտին սուրբ սրտեալ գործական:

Ապէս արեղ բոցանշոյլ սրտաւովն,
Զապեալ 'ի բնոյ վանն զհաւար երեկոյն,
Դոյնապէս սորա շառաւիղեալ 'ի սիրտ նորին,
Ոտարանջեալ զկայծ սիրոյ բնականին:

Եւ յարածամ տեսեալ զնկեայս բարորութեան,
Ընարինի հեղիկ եղբօրն իւր ընտրական,
Որ յար 'ի վեր ազատորոյլ սրտունանան
Թեաւորէր, լցաւ շարիք խաղախութեան:

Ընտհետե սցանդակեալ և կարդ զբութեան,
Դշմարիւր յաչա տեսակ և սխալ օտեղութեան,
Հանապոտորդ ամենութիւն յարեցան,
Զարիս սպանաք նա Շղանւոյն խոհեմաւան:

Յորոց և իսկ բաշտպարակ, դէմ՝ յանդիման,
Զարիք՝ ոչօք առ Կախահարցն նկարեցան,
Որ և ինամբ գործախառն գրկածութեան,
Թախանձէին մարմնէլ զհոգին վայն չարութեան:

Ահ, խրատուց նային եղեն բանք ընդունոցն,
Արեղաշարժ թախանձութեանք ծնողական,
Օ՛ր սրտաբուսաւ ծագեալ 'ի դէմն նա ուղղութեան,
Պարուրէր յնոցն զբուրիւր ախա նենգութեան:

Բնդ որ Ըբէլ տխրագլեցիկ, սգակործան,
Փարէր երբեմն զլանջօք Հօրն դունայ զօրեան,
Կոսիմ՝ Հոյրիկ, ասէր Ճեղել 'ի դաշտորոյն,
Բորբորել յիս գտէր Եղբօրս արամարութեան:

Եւ օրս դունակ վեցի յարադեալ նա առանձին,
Գնացր 'ի գեղ շնորհաւոր հրեշտակոյն,
Արա խաղաւոր, քաջագանձաւ հերք զթոմին,
Օ ուղիղացիւ հաճանա որ իսկ ինէին:

Դարձաւ զեղ ծաղկունք վայրայ լազնապատիկ,
 Ի վե՛ր փետուր անդ տխակայ երգ դարձաւ իկ,
 Յամեհուտեք ընդ ոյլ թռչնախ օդապարիկ,
 Եւ զայնքն զտաննաւորն հարազատիկ:

Եւ քաղցրասիկ հնչին հոգնի փմաւի հանդարտ,
 Ողբաւորումն փեթեալ ծաղկանց տայր խանդապատ,
 Եւ արեգանի մշտափայլուն զիւր ճառարայթ,
 Ալ ինոցեալ՝ փայլէր զգալաւ լերանց դարձաւ:

Եւ ոյս բուրումն անուշահոտ հոգեզուարթ,
 Եւ խառնիկունն աղանցուցիւ երգայ անթարթ,
 Աւայնդեալ նա մեծարանչ յարօտի անդ,
 Ալ գիտէր, ուր ընթացք ունից, յաօթիկ 'ի վարդ:

Յանկարծակի ետես զլիցոյցն իւր նմեղամիտ,
 Բաղմեալ լսիկ անդ առ աղետքն անմտակիտ,
 Եւ նոյն հետոյն իրաւ արծիւ հօծ օդտիկտ,
 Սրտակեցաւ անկաւ 'ի նա քաղցրամպիտ:

Դարձիւ Լիցայր, դարձիւ, առ 'ի խափութեանց,
 Դարձա՛ 'ի քեզ դաւանի տիպ բարութեանց,
 Թռչ մերժեալն, 'ի բոց կայցեն հոգիք զխաղ,
 Արք մշտապիս զքեզ զրգուն 'ի քեն, նախանձ:

Օ տրամեթիւն հոգեպառ, մեր ծաղայ,
 Եւ զարտապառ ողկտաւ կսկծանայ,
 Սխալեալ դաւ փոխմամբ փայալդ չար դառնամայ,
 Եւ վերածեա՛ 'ի ինքութիւն բարեկրօթեանց:

Օ ի վրայ ուռուշաթի խանդաղապին,
 Տեսեալ զքնից սիւր 'ի միջի վառ գիտիւն,
 Բողոք գիտողի՛ր որ առ այժմիկ կան ջաւաղին,
 Աղբաստ գեալ 'ի խոր յանախ գթօխային:

Ա. ք մերժեցան մանրամասն ինտը կաթողին,
 Տեղի ետուն 'ի Կոյնն յանառ մթին,

Օ պրագմատիկ, ժամակրմանս դռնաց աւագին,
Եւ տասակահար զանմեղիկ դառն սպան առ անին:

Ընձ արտափր և արհաւիրք յանկարծակի,
Պարտակեցին զեղեռնագործն մեղանոր լի,
Որովք անդուլ բարանէին կուրծք Արայենի,
Եւ զողողջուն ունէր զծունդս անդ 'ի վայրի:

Յայնժամ դարուկն մահահանգոյն շրջատարած,
Ընէր զնա փոյթ յուրջանս ապաշաւոյ,
Եւ մորմոքիւր 'ի վարդագեղ վտակ արեանոյ,
Յորդահասեալ ընդ հոգսպիս սեռս գիտակաց:

Ընդ սրտատրոփ ահաբեկեալ զձիւր 'ի վայր,
Եւ հատկեալ ձայնիւ գոչէր կիսաբարբառ,
Փութմա տախ Սոհ տարածամ' երտաւարտ,
Փութմա սո'ւր ինձ լսնիւ զլեզնոր համայնապատ:

Ընկատոյց նա առ վայր մի եզեալ մահուան,
Ոչ ժամանեալ անդ 'ի կոտար գէ'թ անագան,
Ըստ բեկիւրեկ յուսահատեալ սրտածայնի,
Ի փեռեկառմն անձին կոչէր զէար դազան:

Ըւալ՝ ուժգէտ, նմարութեղիւ յուսոյն երեւ,
Որ 'ի կոհակս չարանիւթից արեկոճէր,
Եւ անողուն լեալ յամենիւ, զոր նա խողբէր,
Ի մեծամուր վայրս լերանց զաղթել տչնէր:

Օ ինչ քո դիմունիք, զի՞նչ նազատակ, սկը դու մորտ,
Օ ինչ քո վաստակ և սքնութիւն յոյնադումար,
Ի զուր է ձեզնդ և տարապարտ ունոյն իտառ,
Յանտեսնալ Տիագն յերեսոյ ահեղափառ:

Ընդ մնացիւր ձայնից ձոյթմանց սատկատարառ,
Եւ ամպրոպոյ կայմակնացոյս իբրեւ զհար,
Ընդ որս աստէն համնաւոյնալ միահամուռ,
Ս'ունեն վէրք, շուեն անառաք մայրսպիտառ:

Փութն հաղա՝ եթէ զօրեա ինձ մարդականն,
 Օ երծուցանել զրեզ յահեղ Տեառնէ փառաց,
 Օ ի պարբիկ նորին հետաց են նախնեաց,
 Արեւիկայիս՝ որ դոյ ոհնա՝ օղակնաց:

Այցեն զապեալ մեղմիկ արդումն խղճի մտաց,
 Եւ առ ոչօր տեսեալ զհոնախն փայլատակմաց,
 Ապրոցարոց լիւր զարանն՝ հարեմաց ի բնոյ,
 Եւ փոխ ընդ փոխ ի փախուստ զոտս ճեպել ուղեաց:

Հաւատիկ ամբ լլկեաղոյն նշմարեցաւ,
 Եւ ի ծմակս, ուր կայր Այցեն խարխաւս արեաւ,
 Բնդ. որ երկինք խցնադրու ի ջուր լուծաւ,
 Եւ սաստիկաւորէ բարբառ ի նա շառաչեցաւ:

Ո՞ր է, Այցեն, զ՞ր է Արեւ՝ տակը ուժգին,
 Օ խորդ սրտս ո՛չ տեսք զէթ հետք երկին,
 Ի՞նչ գացն ինչ չարտկուածիւն եղեռնադին,
 Բն ընկալաւ անմեղաբար նա ի դարափն:

Բաւ լիկ Տէր՝ միւս զձեռս, տակը Այցեն,
 Զարեհակիցս, քաջ գիտելով, եթէ կայ Լուս,
 Բոց չգիտեմ զ՞ր գեղերի, զ՞ր նա սցծմն,
 Օ ի չեմ սրտուցան, ծառայ նմին կարգեալ ի քնն:

Օ ինչ զօրծեցիք մահկանացուք մեղաւանդարդ,
 Տէր միւսանդամ ձայնեաց յամպոյն մառախլաւորս,
 Գոչումն արեան Եղբորդ տախ բողբէ ցարդ,
 Արեւիկայի փոխան չարեացդ եւ անընդհատ:

Եւս իմ անէծք մի՛ յախտան ի քնն բարեցին,
 Երջակայիլ միշտ երեւմամբ յանառա խորին,
 Գործել քրտամբք դառն փառապիտոց գերեալ երկին,
 Փաշ և տառասկ և եթ բառնալ զգարէ նորին:

Զապալատին ոչաւերս Տէրացաւ Թապիտի Բաթարեանց Պետ
 Տէր Բաթարեանց Տէր Բաթարեանց

Մանրագիր:

Այս հոգի հարկած թարգմանէր գնումեն փողոցներն մանեն դալիս:
Հոյ գիւղացիք ևս էշերով բնոնք էին բերել, և փողոցումն կանգ
նել են յանկարծ էշերն սիրում են զառլ: Թարգմանեցաւ մէկն ու
զուս է հանարով այս դեղացուն ամառացիս: և առաւ է. երեկ
քս էշերք բնաւ թարգմանց չեն աւանդ: Վերջոյն առաւ, ո՛չ,
սրտառեղի, իմ էշերս այդ արկարկութիւնն ունին, երբ իւրեանց ընկեր
ներն կ'աւանդեն, ուրախութիւնն կ'ըստն:

Յայտարարութեան:

Ու որ իմենայ իւր շահու հանդի բան արդէ արտ, պարտէ շարժել: Արտ
բառ լրագրին իման իւրաքանչիւր շոյս աստի մէջ իրողն արժան:

Եթէ Բէլ լիւ արարագրող Բանի լաւ Արարաւ լրագրող, բնի խաղողի Բէլ
հար չիք արտն:

Արարաւ իւրաքանչիւր շահու ար է հարարարութեան: Պէն է Բ. Բ. Բ. Բ. Բ. Բ.
Լիւ Բանի Բ. արարող լիւն Բանի արժան:

Տարանս արարողութեան օգնութեամբ Պէնարարութեան և Արարաւ իւր
Երկրէնայ, Երկրէնայ իւրաքանչիւր Բարարարութեան Արարութեան,
Արար Արարութեան Տեղ Պարարութեան:

Տիպի:

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ

Только въ Мартѣ 31 го 1851 года.

Цензоръ Святославъ І. Орбеліи.

Իրարար Արարաւ լրագրող Տ. Պարարութեան:

Ի Տարանի Տեղ Պարարութեան: